

Război Războiului!

**Agitația și rezistența anarhiștilor și sindicaliștilor împotriva Primului
Război Mondial în România**

Martin Veith

2022

Notă editorială (2022)

Traducerea acestui text, publicat de Martin Veith în 2012, a fost începută mai demult. Recent am reluat demersul traducerii lui motivați, pe de-o parte, de dorința de a scoate la iveală aspecte necunoscute ale istoriei libertare locale; iar, pe de alta, de convingerea că istoria are învățămintele sale, tâlcul ei, pe care îl putem descifra mai bine privind nu atât în urmă, cât în prezent.

Articolul este dedicat unei teme puțin explorate în istoriografia mișcării anarhiste și muncitorești din România: opoziția care a existat, înainte de Primul Război Mondial, față de militarizare și față de război.

În general, perioada este tratată la noi aproape exclusiv prin prisma discursului naționalist care glorifică armata, figurile politice importante ale perioadei, ori casa regală, zugrăvind imaginea unui consens aproape deplin în privința participării la război a României. Prea puține istorii ale perioadei amintesc despre lipsurile din prag de război, despre revolta celor care refuzau să moară sau să ucidă pentru o iluzorie „patrie”, despre represiunea brutală împotriva muncitorilor, ori mizeria în care se zbăteau aceștia. Prea puțin din narațiunea oficială cuprinde catastrofa militară și umanitară care a urmat, distrugerea, bolile și moartea cu care au fost plătită așa-zisa „reîntregire națională”. În același timp, rezistența muncitorilor împotriva războiului nu e de neglijat tocmai pentru că ne spune o cu totul altă poveste, la care, mai ales azi, am putea să luăm mai mult aminte. Nu e povestea lărgirii hotarelor, ci cea a solidarității celor care căutau o viață mai bună pentru toți, indiferent de naționalitate și dincolo de orice hotar. Nu e povestea cruzimii, crimei și dezumanizării, ci cea a speranței, dorinței de viață și rezistenței. Contextele istorice sunt diferite, însă multe tiparuri, discursuri și îndemnuri rămân și azi neschimbate. Prin urmare, exemplul celor care s-au opus războiului și militarizării ne poate oferi un bun prilej de reflecție asupra societății în care trăim azi, dar și sentimentul că, dincolo de epoci, nu doar vocea cruzimii, lăcomiei și a morții (pompos numită patriotism) a răzbătut și poate să răzbată, ci și vocea rațiunii, a solidarității și vieții, oricât de firavă ar fi fost ea și încă este.

Anarhiva

„Răsboi răsboiului!”

Agitația și rezistența anarhiștilor și sindicaliștilor împotriva Primului Război Mondial în România¹

Rezistența anarhiștilor și sindicaliștilor² din Vechiul Regat împotriva Primului Război Mondial nu a fost cercetată până acum. Reprezentările rezistenței din partea mișcării muncitorești și socialiste împotriva Primului Război Mondial din perioada capitalismului de stat („socialismul real”) încadrează sindicaliștii la termenul generic de „socialiști” și lasă neclare convingerile și motivațiile socialiste, respectiv anarho-sindicaliste, din spatele unor acțiuni și atitudini. În centrul atenției acestor publicații se regăsesc diferite curente din cadrul social-democrației românești. O atenție sporită este dată și activității celor care au devenit în 1921 membrii fondatori ai Partidului Comunist Român, fiind trecută însă sub tăcere activitatea acestora acolo unde rădăcinile erau socialiste sau anarho-sindicaliste. Este, de pildă, și cazul muncitorului tipograf, sindicalist și redactor de ziare revoluționare muncitorești, Gheorghe M. Vasilescu (1891–1929); al mecanicului sindicalist și lider al Sindicatului Muncitorilor din Transporturi,

¹ Varianta originală a acestui text, cu titlul „«Krieg dem Krieg» – Agitation und Widerstand von Anarchisten und Syndikalisten gegen den Ersten Weltkrieg in Rumänien”, a apărut inițial în volumul îngrijit de Andreas W. Hohmann (ed.), *Ehern, tapfer, vergessen Die unbekannt Internationalen. AnarchistInnen & SyndikalistenInnen und der Erste Weltkrieg* [Cinstită, vitează, uitată – Internaționala necunoscută. Anarhiști și anarhiste, socialiste și sindicaliști în Primul Război Mondial], Edition AV, Lich/Hessen, 2015 (n. ed.)

² „Syndikalisten” e un termen care în limba germană trimite la sindicalismul revoluționar. Am optat pentru varianta simplă „sindicalism/sindicalist” în limba română, adăugând acolo unde ni s-a părut că e nevoie de o precizare și „revoluționar”, pentru face o distincție față de sindicatele reformiste sau față de uniunile profesionale (n. ed.).

un sindicat cu puternice influențe revoluționare, Constantin Mănescu (1882–1971); sau al publicistului anarhist și al organizatorului sindicalist Iuliu Neagu-Negulescu (1878–1940).

Interesul pentru istoria mișcării anarhiste și sindicaliste din România a crescut începând cu 2008, atât în țară cât și în afara țării, ducând la apariția unor cercetări mai noi pe subiect.³

Pentru textul de față, dedicat rezistenței anarhiste și sindicaliste împotriva Primului Război Mondial, au fost folosite noi informații dobândite, printre altele, din documentele Siguranței care au fost făcute publice, precum și alte informații din literatura de specialitate. Aș vrea să menționez aici în mod special contribuția valoroasă a istoricei Mariana Hausleitner. Disertația ei din 1988, *Die nationale Frage in der rumänischen Arbeiterbewegung vor 1924* [*Chestiunea națională în mișcarea muncitorească din România de înainte de 1924 – n.t.*], conține și o privire de ansamblu, amănunțită asupra rezistenței socialiștilor și social-democraților din România împotriva Primului Război Mondial, precum și asupra derulării primei conflagrații mondiale. Prezintă, de asemenea, pe scurt, și activitățile sindicaliştilor, acolo unde au fost disponibile informații relevante din acea perioadă.⁴ Reprezentările de astăzi ale Primului Război Mondial în România sunt aproape exclusiv de tip naționalist, glorificând armata, generalii, casa regală sau serviciile secrete.⁵

***

O particularitate a istoriei anarhismului și sindicalismului din România este faptul că niciuna dintre aceste mișcări nu a dat naștere unor organizații de sine stătătoare la nivel național. Singura încercare, în jurul anului 1912, făcută probabil cu intenția de a fonda o federație sindicalistă, a eșuat însă după puțin timp.⁶ Din câte știm azi, federații anarhiste de sine stătătoare, ca în alte țări vecine, de exemplu Bulgaria sau Ucraina, n-au reușit niciodată să se închege în România.⁷ Urmarea a fost că sindicaliștii, anarho-sindicaliștii și anarhiștii care duceau lupta de clasă erau activi în interiorul organizațiilor generale ale mișcării muncitorești și socialiste. Acest lucru s-a întâmplat mai ales în cadrul Comisiei Centrale a Sindicatelor din România (CGSR), organizație puternic influențată de funcționarii social-democrați și marxiști. La nivel local – iar în cazul lui Ștefan Gheorghiu (1879–1914), sindicalist și anarho-comunist,⁸ și al lui Constantin Mănescu, și la nivel național – sindicaliștii au avut o influență puternică asupra micii mișcări muncitorești din România, țară preponderent agrară la acea vreme.⁹ Spre nemulțumirea marxiștilor, aceștia au popularizat metoda de luptă sindicalistă a „acțiunii directe” și autonomia locală a sindicatelor, de exemplu în deciziile privind grevele și alte conflicte de muncă. În special dulgherul

---

³ Despre curentele anarhiste și sindicaliste din interiorul mișcării muncitorești din România se găsesc destule contribuții informative. Referitor la rolul acestora în contextul mai general al mișcării socialiste muncitorești din România, putem menționa câteva lucrări de la sfârșitul anilor '80. De exemplu, Jochen Schmidt: *Populismus oder Marxismus. Zur Ideengeschichte der radikalen Intelligenz Rumäniens 1875–1915*, Tübingen, 1992. Institutul pentru Cercetarea Sindicalismului din Bremen (Institut für Syndikalismusforschung) a pus accentul pe cercetarea mișcării anarhiste și sindicaliste din România și a publicat în ultimii ani câteva articole pe acest subiect: <http://www.syndikalismusforschung.info/>.

⁴ Vezi Mariana Hausleitner, *Die nationale Frage in der rumänischen Arbeiterbewegung vor 1924*, Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Berlin, 1988.

⁵ Un studiu deosebit de necritic la adresa Siguranței a apărut recent la Editura Militară: Alin Spănu, *Serviciul de informații al României în războiul de întregire națională (1916 – 1920)*, București, 2012.

⁶ Vezi capitolele „Vremuri Noi” și „Mișcarea Socială” din Martin Veith: *Unbeugsam – Ein Pionier des rumänischen Anarchismus – Panait Mușoiu*, Edition AV, Lich/Hessen, 2013.

⁷ Abia la începutul anilor '30 a existat în Bucovina, cu centrul la Cernăuți, o organizație explicit anarho-sindicalistă având în jur de 200 de membri. Majoritatea membrilor erau muncitori și meseriași evrei și au constituit o secțiune a Internaționalei anarho-sindicaliste. Această secțiune a fost urmărită și, într-un final, zdrobită de statul român și serviciul secret prin metode brutale.

⁸ În legătură cu Ștefan Gheorghiu a se vedea Martin Veith, „În memoria lui Ștefan Gheorghiu”, text disponibil pe blogul Râvna: <https://iasromania.wordpress.com/2018/03/19/in-memoria-lui-stefan-gheorghiu/>. De asemenea, a se vedea Martin Veith, *Militant! Stefan Gheorghiu und die revolutionäre Arbeiterbewegung Rumäniens* [Militant! Ștefan Gheorghiu și mișcarea muncitorească revoluționară din România], Verlag Edition AV, Lich, 2015.

⁹ Conform statisticilor din 1913, în România erau 308.358 de muncitori și meșteșugari. Aceștia reprezentau 4,5% din totalul populației de 7,5 milioane de persoane. Vezi Mariana Hausleitner, *Die nationale Frage...*, p. 214.

Ștefan Gheorghiu era foarte popular printre muncitori datorită caracterului său modest și sincer, dar și pentru intransigența sa revoluționară și pentru devotamentul său personal.

Activitatea sindicalistilor a vizat, de asemenea, creșterea conștiinței muncitorilor și a familiilor acestora. Ea nu era orientată către dobândirea unor locuri în parlament sau a unor reforme, ci către schimbări concrete, prin greve și revoluție socială. Sindicaliștii au avut cea mai mare influență asupra muncitorilor portuari și asupra celor din transporturi, din Brăila și Galați, precum și în regiunile petrolifere din Valea Prahovei, cu centrul în orașelul Câmpina, la nord de Ploiești. Pe Valea Prahovei, propaganda și educația sindicalistă și anarhistă poate fi urmărită începând cu 1902, iar în cele două orașe portuare deja amintite aceasta datează încă din anii 1880. Prin activitatea educațională a sindicalistilor și a anarhiștilor, muncitorii s-au familiarizat totodată și cu ideile anti-militariste. În plus, muncitorimea, atât cea din Valea Prahovei cât și cea din orașele-port, avea o compoziție pronunțat multietnică, iar sindicalistii și anarhiștii puneau în prim-plan interesele comune ale salariaților, independent de naționalitatea acestora.

Războaiele balcanice

Europa de sud-est și Balcanii au fost periodic devastate de războaie. Interesele geopolitice ale guvernelor, adeseori camuflurate în discursuri naționaliste, erau impuse prin forță armată. În timpul Primului Război Balcanic (septembrie 1912–mai 1913), care a distrus influența Imperiului Otoman în regiune și din care câștigătoare au ieșit Bulgaria și Grecia, România a avut o atitudine ezitantă și neutră, chiar dacă în interiorul țării presa, majoritar naționalistă, susținuse intrarea în război. România a renunțat la această atitudine odată cu izbucnirea celui de-al Doilea Război Balcanic (iunie 1913–iulie 1913). Bulgaria, care nu se mulțumise cu teritoriile dobândite în urma Primului Război Balcanic și avea pretenții teritoriale suplimentare, se afla în război cu toate celelalte țări din jur (cu Serbia în vest, cu Grecia în sud și cu Imperiul Otoman în est) și putea opune doar o minimă rezistență armatei române, care a și invadat surprinzător, acționând independent de celelalte state. Astfel, trupele române au ajuns în scurt timp până la porțile capitalei Sofia. Mai apoi s-au retras, însă România a revendicat și alipit partea de sud a Dobrogei, o regiune de-a lungul Mării Negre, pentru „a-i elibera pe frații români subjugăți de bulgari”, după cum susțineau oficialitățile. Cu toate acestea, românii reprezentau un procent de 2,3% (6.348 de persoane) din populația Dobrogei de sud (sau Cadrilaterul). Abia după anexare guvernul român a colonizat în mod deliberat sudul Dobrogei cu coloniști români.

„Răsboi răsboiului” (1912)

Semnele care indicau apropierea războiului i-au alarmat pe sindicaliști. La Ploiești, unde activa cercul independent Propaganda Sindicalistă, care tipărea broșuri și al cărui secretar era Ștefan Gheorghiu, sindicaliștii au decis să iasă în public cu o foaie volantă. Publicat în ajunul Primului Război Balcanic, manifestul, intitulat „Răsboi Răsboiului”, se adresa muncitorilor și îi îndemna să lase armele. Mesajul era îndreptat, de asemenea, împotriva naționalismului și a patriotismului. Textul a fost redactat de Ștefan Gheorghiu, Constantin Mănescu și Alexandru Vodă, fiind publicat în numele cercului din Ploiești. Redau mai jos câteva fragmente din manifest:

Lașitatea morală, obișnuința de a te supune fără murmur ordinelor celor mai idioate, ticăloase și imorale, cultul forței brutale și religia violenței, rezultate ale educației patriotice și ale cazarmei, își dau roadele azi. Poporul muncitor, amețit de tiradele sforăitoare și înflăcărâte, în care cuvintele de patrie, patriotism, apărare națională sunt luate în deșert, e târât spre nebunie, hidoșenie și crimă. Dintr-o clipă într-alta ne putem aștepta ca sângeroasa încăierare să izbucnească. Atunci, toată bestia din om va ieși la iveală, toate influențele ancestrale adormite de civilizație vor fi trezite și vom asista la crime ce vor însângera din nou paginile istoriei timpurilor noastre de pretinsă civilizație.

În spatele voinței de război, se arăta în manifest, ar sta interesele financiare ale claselor conducătoare.

Și acum, pentru ce aceste râuri de sânge omenesc, pentru ce aceste grămezi de cadavre? Pentru ce aceste suferinți, pentru ce această nebună distrugere de bogății și bunuri ce cu

greutate au putut fi înfăptuite? Pentru ce irosirea în mod netrebnic a atâtor vieți, atâtor energii, a atâtui eroism? Numai și numai spre a se ști dacă biata Macedonie trebuie să fie exploataată și definitiv stăpânită de mării financiari, proprietari, învârtitori de afaceri, politicieni, stăpânitori ai bogățiilor sociale [...]. Oricum veți suci și întoarce și chinui chestiunea, pentru poporul muncitor și producător, ea n-are alt înțeles.

Crimele, se arăta în manifest, ar putea fi împiedicate doar dacă muncitorii înșiși ar refuza războiul:

Dacă voim ca crimele războiului să ia sfârșit, atunci să refuzăm de-a mai fi mult timp victimele și complicii stăpânilor! Atâta timp cât religia imbecilă a Patriei ne va stăpâni, vom fi robii lor, vom fi carnea lor de tun. Destul cu atâtea crime, absurdități și netrebnicii! E timpul de-a sfârși odată cu această sinistră comedie ce de-atât amar de vreme se tot joacă pe spinarea noastră. Când ni se va tot cânta că „Patria cere, Patria vrea” să închidem odată pentru totdeauna gura șarlatanilor cu: „Patria suntem noi muncitorii, producătorii întregii bogății sociale și numai noi știm mai bine ca oricine ceea ce trebuie de făcut!”

Apărarea națională nu poate fi luată în seamă, căci nu e apărare națională, ci apărarea intereselor celor bogați, a celor puțini contra celor săraci, a celor mulți.

Ca să putem înscăuna pacea, ca să ne putem emancipa de servitutea militară, nu trebuie să ne sprijinim decât pe noi înșine. Și pentru asta nu e decât un singur mijloc eficace: să refuzăm de-a ne mai supune!

Atâta timp cât vom continua de-a fi docili, atâta timp cât vom avea netrebnicia de-a le servi de carne de tun, tunul va bubui. Să refuzăm acest lucru și tunul va tace.

Dezarmarea visată de pacifiști nu se poate înfăptui decât prin voințele noastre să ne dezarmăm noi înșine.

RĂZBOI RĂZBOIULUI!

Atât guvernul cât și marxiștii (social-democrații) au reacționat imediat la acest apel. Textul, care a fost trimis de la Ploiești către alte grupuri și către organizațiile sindicale din țară, a fost foarte bine primit de muncitori. Guvernul a văzut în text un „îndemn la dezertare” și a dispus confiscarea tuturor exemplarelor disponibile. Ștefan Gheorghiu, Constantin Mănescu și tipograful T. Ionescu au fost arestați la sfârșitul lunii septembrie și ținuți în închisoare timp de peste o lună. În fața instanței, Gheorghiu a refuzat să dea numele muncitorilor care l-au ajutat la distribuirea foii volante și a declarat că „el singur” a redactat textul, l-a dus la tipografie și l-a distribuit printre muncitori. În fața judecătorilor, acesta declara: „Nu retractez nimic din cele cuprinse în acest manifest, căci adopt tot cuprinsul lui”.¹⁰

Constantin Mănescu a declarat, de asemenea, că el „singur” distribuise manifestul. Întreaga „vină” și-a luat-o asupra lui și tipograful T. Ionescu. El nu numai că a declarat că tipărise textul, ci a susținut, în plus, că ar fi fost și singurul lui autor. Mănescu și Gheorghiu ar fi trebuit să fie lăsați imediat liberi, susținea el, fiindcă ar fi fost nevinovați.¹¹ În mai 1913 acuzații au fost găsiți vinovați de „antimilitarism și antipatriotism” și condamnați fiecare la câte cinci zile de închisoare (luând în calcul și luna de detenție) și o amendă de 25 de lei.

Cum au reacționat marxiștii de la Centrala Sindicatelor din București la textul „Răsboi răsboiului”? Redacția ziarului confederației sindicatelor și al Partidului Social-Democrat, *România Muncitoare*, a refuzat publicarea acestuia. La rubrica „Știri”, ziarul informa într-o notă scurtă despre apariția manifestului, precizând însă că textul conținea „poziții contrare celor ale partidului și ale sindicatului”. Pe plan intern, în cadrul organizației, comitetul executiv a cerut tuturor membrilor „să oprească, să împiedice difuzarea manifestului” și să prevină alte „acțiunile izolate”. De la biroul central din București,

¹⁰ Georgeta Tudoran, *Ștefan Gheorghiu. Publicistică militantă (1906–1913)*, Editura Politică, București, 1980, p. 77.

¹¹ Ibidem, p. 78.

Partidul Social-Democrat a trimis doi delegați la Ploiești, Nae Georgescu și fostul militant sindicalist Alecu Constantinescu (1872–1949), pentru a-i convinge pe sindicaliști să distrugă manifestul și să se abțină de la alte acțiuni independente. „Centrul” îi alesese pe aceștia doi, deoarece ambii făceau parte din aripa stângă a partidului. Din acest motiv, se spera să se poată ajunge la o „înțelegere”, din start exclusă dacă ar fi fost trimiși delegați ceva mai „moderați”. Cu toate acestea, delegaților li s-a arătat ușa, aceștia întorcându-se fără reușită la București.

La scurt timp după aceea, la Clubul Muncitorilor din Ploiești, a avut loc un eveniment de susținere a manifestului. Printre cei care s-au declarat favorabili s-a numărat și socialistul revoluționar și editorul Mihail Gh. Bujor (1881–1964). Sprijin a venit și de la cluburile muncitorești din Turnu Severin, Giurgiu, Craiova și Botoșani. În telegramele către *România Muncitoare* muncitorii își declarau solidaritatea cu textul manifestului („Noi strigăm cu voi: Război războiului și pace lumii!”), criticând în același timp acțiunile conducerii partidului și sindicatelor.

Dar asta n-a fost tot. „Centrul” s-a văzut nevoit să dea înapoi, puțin câte puțin. După ce manifestul a câștigat în popularitate, comitetul executiv a declarat mai întâi că în manifest se „formulează o critică dreaptă față de război”, doar pentru a adăuga ulterior, cu degetul ridicat în mod didactic, în cea mai bună manieră politicenească: „Manifestul conține viziuni false care pot provoca confuzie în sânul mișcării muncitorești și care ar putea slăbi mișcarea, iar prin aceasta să-i pericliteze unitatea. Mai mult decât atât, acesta ar putea crea pretextul pentru provocări și vânători de vrăjitoare ale poliției împotriva mișcării sindicale și socialiste”.

Acesta era comportamentul tipic al funcționarilor de partid și al „centraliștilor”, întâlnit până în ziua de azi, de a condamna acțiunile independente ale muncitorilor, adică cele care nu puteau fi puse sub tutelă. Muncitorii erau tratați din nou ca niște „oițe” neștiutoare care trebuiau apărate de „confuzii” de conducerea partidului și a sindicatelor. La urma urmei, era necesar ca ei să creadă doar ceea ce le spuneau autoritățile din fruntea partidului. Gândirea de sine stătătoare, tragerea unor concluzii proprii și acțiunea auto-determinată se opuneau „disciplinei de partid”.

Chiar și după această poziționare, cei din conducerea partidului și a sindicatelor n-au avut liniște. Din cauza presiunii crescânde, aceștia s-au văzut nevoiți, în ianuarie 1913, să apere manifestul, deoarece „socialismul nu exclude niciun fel de acțiune a maselor, nici greva generală, nici acțiuni comune, așa cum sunt descrise în «Război războiului»”.¹² Sindicaliștii din Ploiești au mai adăugat ceva la discuție. În manifestul „Vina noastră”, publicat după aceea, ei arătau că „vina noastră constă în faptul de că ne-am poziționat împotriva intereselor dominante”.

Am prezentat în detaliu acest manifest și reacțiile față de el pentru a scoate în evidență faptul că membrii de bază ai sindicatelor erau în mod limpede mult mai radicali decât le convenea celor „de la centru”, după cum ne-o demonstrează și evenimentele. În plus, în rândul muncitorimii cu conștiință de clasă din România exista o puternică poziție antimilitaristă și revoluționară, care identifica dușmanul în propriii exploatare și opresori, iar nu în muncitorii și oamenii simpli de altă cetățenie. Din cauza sortii lor comune de salariați, muncitorii se simțeau solidari între ei.

Agitația anarhistă împotriva războiului

În București nu se afla numai sediul partidului și al sindicatelor, ci, începând din 1900, tot acolo apărea și publicația anarhistă *Revista Ideei*, scoasă lunar de cunoscutul anarhist și pionier al mișcării muncitorești, Panait Mușoiu (1864–1944). Articolele antimilitariste erau constant prezente în paginile publicațiilor sale. Pe lângă revistă, Mușoiu publica și o colecție de broșuri libertare și educative, „Biblioteca Revistei Ideei”.

În ciuda supravegherii din partea Siguranței, care sporise în ajunul războaielor balcanice, Mușoiu și-a intensificat activitatea antimilitaristă. În noiembrie 1912, în seria de broșuri amintită a apărut un text al anarhistului rus Piotr Kropotkin (1842–1921) cu titlul „Războiul”. Kropotkin descrie interesele economice ale reprezentanților marelui capital care se folosesc de „războaiele moderne” pentru a pune mâna pe resursele altor țări, în scopul de a se îmbogăți. Broșura de 23 de pagini a fost vândută la un

¹² M.Gh. Bujor, *Ștefan Gheorghiu și epoca sa*, Ed. Politică, București, 1968, p. 198.

preț foarte mic, 20 de bani, și a circulat în toată țara. Textul a ajuns și în cazărmi, fiind răspândit printre soldați de socialiști și sindicaliști mobilizați.

Agitația anarhistă anti-război printre soldați nu a rămas neobservată. La 12 ianuarie 1913 Ministerul de Război informează conducerea serviciului secret („Siguranța”) despre faptul că „domnii generali Văleanu și Maior Jacovolici” au constatat „răspândirea unei broșuri antimilitariste printre soldați”.¹³ Foarte repede a devenit clar că era vorba despre broșura lui Kropotkin. Serviciul secret a efectuat (încă o dată) o percheziție la Mușoiu, confiscând un exemplar, căruia i-au analizat conținutul. Raportul Siguranței despre broșură constă din descrierea scurtă a conținutului, precum și dintr-o evaluare la fel de succintă. Raportul puncta foarte bine ideea cheie a broșurii: „Afirmatiile conținute în broșură sunt îndreptate împotriva ordinii sociale existente și împotriva statului. Sunt propagate idei libertare și se susține socializarea tuturor domeniilor societății de către muncitori, fără asupritori și fără conducători”.¹⁴

La începutul Primului Război Mondial, România a rămas pentru o vreme „neutră”. Mușoiu și-a continuat însă agitația antimilitaristă în *Revista Ideei*. Numerele din 1914 sunt pline de articole împotriva războiului. Printre acestea se remarcă mai ales traducerea studiului *Marea iluzie* [*The Great Illusion: A Study of the Relation of Military Power in Nations to their Economic and Social Advantage*] de Norman Angell (1874–1967)¹⁵, un scriitor englez, traducere făcută chiar de Mușoiu. Traducerea în limba română poartă titlul, ales de Mușoiu, „Amara amăgire”. Întreg numărul 131 al revistei constă exclusiv din această traducere, continuată în părți mai mici până la numărul 139–140. Ulterior, Mușoiu a publicat textul ca broșură în „Biblioteca Revista Ideei”. În același an a apărut un articol al cunoscutului antimilitarist olandez Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1846–1919), care trecuse de la un socialism cu influențe creștine la anarhism. Nieuwenhuis a susținut greva și refuzul războiului.

În timpul Primului Război Mondial specula cu alimente a crescut în țară. Capitaliștii și comercianții au vrut să profite de situație, iar prețul alimentelor de bază, precum pâinea, cartofii, ouăle etc., a crescut rapid. Numeroase familii de muncitori au ajuns să sufere de foame din cauza prețurilor foarte mari. Cornelia Ștefănescu, colaboratoare la *Revista Ideei*, relatează în articolul „Halele Centrale în 1916”, apărut în martie 1916, despre specula cu alimente de bază în piețele din București.¹⁶

Revista Ideei a acordat însă atenție și mișcărilor antimilitariste din alte țări europene. Primul Război Mondial a fost folosit ca pretext de guvernele din diferite țări pentru a pune sub cenzură numeroase publicații anarhiste sau pentru a le interzice publicarea. În Austria, ziarul anarhist *Wohlstand für Alle* [Bunăstare pentru toți – *n.t.*] a fost o voce antimilitaristă puternică și consecventă. Atunci când Austro-Ungaria a declarat război Serbiei, redactorul Pierre Ramus, adică Rudolf Grossmann (1882–1942), a fost arestat pentru că a refuzat să fie înrolat în armată, acuzat de „înaltă trădare” și „spionaj” și condamnat în cele din urmă la mai mulți ani de detenție. Lui, precum și anti-militaristului francez Paul Savigny, – care în 1915 a refuzat, de asemenea, mobilizarea și care a fost condamnat la moarte de un tribunal de război, fiind executat prin împușcare – *Revista Ideei* le-a dedicat un lung articol semnat de Petru Țărnă. Cei doi antimilitariști au fost prezentați cititorilor sub titlul „Eroii noștri”, iar atitudinea lor a fost apreciată și onorată. „Suntem mândri de eroii noștri” sunt cuvintele cu care se încheie articolul.¹⁷

Odată cu intrarea României în război, în august 1916, guvernul a suprimat întreaga presă socialistă și antimilitaristă din țară. *Revista Ideei* a fost interzisă. În același an, Panait Mușoiu, animat cu siguranță de intenții antimilitariste, a publicat comedia *Lizistrata* de Aristofan, într-o primă traducere în limba română. Tema piesei este războiul din antichitate dintre atenieni și spartani, căruia femeile i-au pus capăt prin refuzul lor de a se dăruia sexual bărbaților războinici. Ele au intrat în grevă și s-au baricadat pe Acropole până când le-au fost ascultate revendicările.

Mișcarea muncitorească din România împotriva războiului: 1915–1916

¹³ Fond Direcția Poliției și Siguranța Generală (F.D.P.S.G.), Dosar 8/1905, fila 211.

¹⁴ F.D.P.S.G., Dosar 8/1905, fila 209.

¹⁵ Pentru activitățile sale în Comitetul Executiv al Ligii Națiunilor și în Comitetul de Pace Britanic, Angell a primit în anul 1933 premiul Nobel pentru pace.

¹⁶ Vezi *Revista Ideei*, nr. 147, 1916.

¹⁷ P. Țărnă, „Eroii noștri”, în *Revista Ideei*, nr. 144, 1915, p. 52.

Odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, agitația antimilitaristă din România s-a intensificat. În declarații și la adunări publice se discuta legătura care exista între scumpirea prețurilor la alimentele de bază și război. Pentru a preveni radicalizarea, guvernul a emis în 1914 o „interdicție a agitației politice la sate”, dorind să împiedice solidarizarea între muncitorii organizați și țărani.

Socialiștii care împărțeau pliante în zona Bucureștiului în aprilie 1914 au fost arestați.¹⁸ În 1915, în numeroase orașe au avut loc mitinguri împotriva războiului organizate de mișcarea muncitorească. Demonstrațiile pentru salarii mai mari, condiții de muncă mai bune și împotriva scumpirilor au fost combinate cu protestele antimilitariste. Au existat, de asemenea, ciocniri frecvente cu armata, care a recurs în mod repetat la violență împotriva muncitorilor.

În august 1915, căraușii din Brăila au intrat în grevă. Când s-a încercat schimbarea lor cu spărgători de grevă, mulți dintre muncitorii din port și alți lucrători din transporturi s-au solidarizat cu greviștii și au ieșit în marș prin oraș, până la port, unde au fost opriți și atacați de armată. Ca urmare a ciocnirilor brutale cu soldații, cel puțin 50 de muncitori, dintre cei 6.000 care au participat la demonstrație, au fost răniți.¹⁹

Radicalizarea muncitorimii s-a vădit și de 1 mai 1916. Față de anul anterior participarea la demonstrația de 1 mai crescuse. În București au ieșit 20.000 de muncitori pe străzi, în Ploiești 10.000 și în Brăila 5.000. Tema centrală a demonstrațiilor era legată de scumpiri: „Vorbitorii cereau socoteală susținătorilor marilor carteluri, societăților pe acțiuni și băncilor, în frunte cu politicienii de război”.²⁰

În iunie 1916, la Galați, a fost comis un masacru împotriva muncitorilor. După ce autoritățile locale au interzis desfășurarea unei adunări publice împotriva măririi prețurilor, muncitorii au decis să facă grevă de protest timp de 24 de ore. Pe 13 iunie 1916, 6.000 de muncitori din Galați au demonstrat împotriva interdicției, a măririi prețurilor și a războiului care se anunța. Demonstrația era condusă de sindicaliști și alți muncitori radicali. În fața sediului prefecturii, armata a oprit marșul și a deschis focul fără avertizare. Nouă demonstranți au fost uciși și peste o sută răniți. Un val de represiune a fost dezlănțuit împotriva mișcării muncitorești din Galați și Brăila.²¹ Numeroși sindicaliști cunoscuți au fost arestați (printre ei și Janeta Malthus [1884–1873]) și condamnați la mulți ani de detenție pe baza unor acuzații născocite.²²

Cu puțin timp înainte de intrarea în război a României, în august 1916, pentru a face „liniște în țară”, guvernul a încercat în van să distrugă și să intimideze mișcarea muncitorească. Când, în iulie 1916, a fost anunțată recrutarea și mobilizarea forțată a celor „apți pentru serviciul militar”, sindicatele și social-democrații au făcut apel la cei chemați la arme „să arate calea luminoasă până ce întreaga societate putredă va fi măturată”.²³ În ziua mobilizării au avut loc mitinguri de protest în diferite orașe. La București demonstrația a fost dispersată de armată.²⁴

Social-democrații mai radicali și marxiștii din țările balcanice s-au întrunit, independent de sindicaliști și anarhiști, în 1915, la Zimmerwald, în Elveția, pentru a găsi o cale de acțiune comună împotriva războiului amenințând să se răspândească; și, de asemenea, pentru a discuta planurile constituirii unei

¹⁸ M. Hausleitner, *Die nationale Frage...*, p. 258.

¹⁹ Ibidem, p. 259.

²⁰ Ibidem, p. 260.

²¹ Încă din 1913 izbucniseră primele încăierări între muncitori și armată, care în repetate rânduri fusese utilizată pentru a sparge grevele și a ataca violent mitingurile și demonstrațiile greviștilor. Într-un apel care a fost distribuit printre soldați, Ștefan Gheorghiu îi îndemna pe aceștia să nu tragă asupra fraților lor în salopete, ci să lase armele jos. În plus, el cerea dizolvarea trupelor permanente și înarmarea poporului (înarmarea muncitorilor). Ștefan Gheorghiu scria în *România Muncitoare*: „Jos armata permanentă! Trăiască înarmarea poporului!” (*R.M.* nr. 35/1913). Se prea poate ca poziția de putere a sindicaliștilor și popularitatea de care se bucura Gheorghiu să fi fost factorii care i-au convins pe liderii armatei să retragă trupele staționate la Brăila și să le înlocuiască cu trupe noi. Din cauza agitației făcute, conducerea armatei nu mai era sigură dacă se poate baza pe ele.

²² Martin Veith, „Das Massaker von 13. Juni 1916 im rumänischen Galați”, în *Syfo – Forschung & Bewegung*, nr. 1, 2011, p. 58 și următoarele.

²³ M. Hausleitner, *Die nationale Frage...*, p. 261.

²⁴ Idem, *ibid.*

„Federații Balcanice”. Următoarea conferință a avut loc în august 1915, la București, fiind invitați în mod demonstrativ să participe și socialiștii bulgari și cei greci.

România în Primul Război Mondial

În august 1914 a început Primul Război Mondial opunând „Puterile Centrale”, formate din Imperiul German, Austro-Ungaria, mai târziu Imperiul Otoman și Bulgaria, și „Antanta”, care cuprindea Franța, Rusia și Marea Britanie.

În România, clasa conducătoare a fost inițial divizată în chestiunea susținerii uneia sau celeilalte alianțe militare, existând și voci care spuneau că România ar trebui să rămână neutră. Într-un final, a fost preferată „Antanta”. Încă din 1914, Rusia țaristă dăduse asigurări României că va sprijini revendicarea Transilvaniei, care făcea parte la acea vreme din Austro-Ungaria. Marele capital românesc era, pe de altă parte, interesat să pună mâna pe resursele regiunii pentru a stimula industria autohtonă, slab dezvoltată, crescându-și astfel și profiturile. De ajutor a fost și campania de lungă durată a naționaliștilor români, care subliniau existența unei numeroase populații românești în Transilvania, denunțând în același timp situația acesteia, pe care o numeau intolerabilă și gravă. În același timp, mare parte a retoricii naționaliste se îndrepta împotriva maghiarilor, văzuți drept opresori ai „limbii și culturii române”.

Încurajată de garanțiile Rusiei, România s-a simțit suficient de puternică pentru atacul început în august 1916. România a declarat război Austro-Ungariei, iar armata a intrat imediat în Transilvania, înaintând până la Sibiu (Hermannstadt). Acolo a fost oprită și forțată să se retragă de armata germană (22–29 septembrie). După îndelungate lupte de stradă, trupele germane au alungat, pe 8 octombrie, armata română și din Brașov (Kronstadt). Venind dinspre nord, germanii au înaintat în România și au ocupat Valea Prahovei, regiune bogată în petrol, situată la sud de Brașov. Producția de petrol a României era acum folosită de armata și industria germană, acesta fiind, de altfel, unul dintre obiectivele Reich-ului german încă de la început.

În noiembrie 1916, unități militare germane, bulgare și turcești au înaintat înspre București, traversând Dunărea. Orașul fusese bombardat în repetate rânduri de dirijabilele germane. Pe 6 decembrie 1916, armata germană, aflată sub conducerea feldmareșalului August von Mackensen (1849–1945), împreună cu trupele aliate au ocupat Bucureștiul. Căderea Bucureștiului era previzibilă și guvernul român, „familia regală” și mulți dintre marii capitaliști au fugit spre nord, la Iași, oraș situat în apropierea graniței cu Rusia. Într-acolo i-au urmat valuri de refugiați. Industria grea de război fusese transferată deja, înainte de căderea Bucureștiului, la Odesa, la Marea Neagră, oraș care făcea parte din Imperiul țarist. Pentru a menține acolo producția de război, armata a recrutat forțat și a deplasat 15.000 de muncitori suplimentari, în principal din Galați și Brăila. În plus, o unitate militară românească fusese staționată acolo. România era acum împărțită în două părți. Vestul și sudul cu Bucureștiul se aflau sub ocupația Puterilor Centrale. Doar nordul, cu părți din Bucovina și Moldova, era controlat de guvernul român, căruia i-au venit în ajutor mai multe unități militare rusești. Războiul a devenit unul de uzură, în timp ce în nord era foamete și se răspândeau epidemiile.

***

La intrarea în război a României, sindicatele și partidele social-democrate au făcut apel la greva generală, chemare căreia nu i-a urmat însă nicio acțiune. În schimb, guvernul român a început să-i aresteze pe socialiștii cunoscuți, printre aceștia numărându-se și liderul social-democrației românești și viitorul troțkist, Cristian Racovski (1873–1941), trimis într-o închisoare din Iași. Pentru social-democrații români, lumea se prăbușise deja în 1914, când social-democrația germană, timp de multe decenii modelul social-democrațiilor români, acceptase creditele de război și războiul. Inițial, aceștia nu au dat crezare rapoartelor despre participarea la război a SPD-ului. Eminența cenușie a social-democrației românești, Constantin Dobrogeanu-Gherea (1855–1920), a apărut chiar comportamentul social-democrațiilor germani, declarând că „pentru socialiști este de la sine înțeles de a lupta împotriva războiului atâta timp

cât e pace și de a apăra integritatea țării în caz de război”.²⁵ Cu puțin timp înainte de intrarea în război a României, acesta s-a refugiat însă în Elveția cea sigură.

Există puține informații și indicii despre rezistența anarhiștilor și a sindicaliștilor din timpul războiului. În partea de nord a țării, dominată de guvernul român, a făcut agitație prin cazărmi și unitățile militare un apropiat al lui Panait Mușoiu, sindicalistul Gheorghe M. Vasilescu, care astfel se expunea pericolului de a fi executat. La fel ca alți socialiști, sindicaliști și anarhiști – printre care anarhistul pozitivist și militantul liber cugetător, psihiatrul Panait Zosin (1873–1942), ori anarhistul pacifist („umanitarist”) Eugen Relgis (1895–1975) – și acesta fusese mobilizat. Zosin fusese recrutat ca medic de front în al Doilea Război Balcanic, precum și în Primul Război Mondial.²⁶ Relgis a fost repartizat la o unitate militară din Botoșani, în Moldova. După cum relatează biograful său, Vladimiro Muñoz, Relgis a fost „arestat din cauza surdității sale și, într-o anumită măsură, din cauza rezistenței sale pasive în fața forțelor răului care doreau să-l transforme într-un simplu executant al ordinelor. A fost eliberat după o vreme, dar a rămas sub observație până când a fost demobilizat”.²⁷ Gh. M. Vasilescu fusese mobilizat într-o unitate militară din regiunea Dobrogei, situată în sud, la granița cu Bulgaria. Odată cu înaintarea armatelor Puterilor Centrale, unitatea sa a fost nevoită să se retragă în Moldova.

Odată cu revoluția din februarie 1917 din Rusia și situația din România s-a schimbat. Soldații ruși staționați în nordul României au salutat în marea lor majoritate revoluția socialistă din patria lor. În numeroase orașe din Moldova au avut loc demonstrații spontane ale soldaților, la care s-a sărbătorit revoluția împotriva țarului și s-a cerut pacea. Manifestațiile au fost de regulă sprijinite de grupurile locale ale socialiștilor români. Vasilescu a apărut ca vorbitor la mai multe demonstrații, făcând în mod repetat apel la revoluție socială. El se adresa atât muncitorilor cât și țăranilor, care formau grosul soldaților armatei române. A cerut exproprierea moșierilor și împărțirea pământului către țărani. Serviciul secret, care nu a intervenit împotriva demonstrațiilor soldaților, a documentat însă minuțios activitățile lui Vasilescu. Șeful Siguranței din orașul Roman raporta către sediul central din Iași: „Un număr necunoscut de soldați socialiști (adică cei din România – *n. a.*) fac propagandă și distribuie pliante în mai multe orașe din Moldova cu sprijinul muncitorilor. În plus, la Roman am putut detecta prezența unui agitator pe nume Vasilescu, un sindicalist din București, care distribuie pliante. Este soldat în Regimentul 23 Infanterie, unde, după spusele sale, mai mulți soldați socialiști au început să facă propagandă și să distribuie pliante, atât în rândul personalului militar și civil, cât și în trenuri.”²⁸

Faptul că în România, în afara demonstrațiilor și a unor tulburări în armată, nu au existat proteste sociale, răscoale sau revoluții în urma Revoluției ruse este explicat de Mariana Hausleitner prin faptul că majoritatea armatei române era formată din țărani. Pe aceștia regele Ferdinand îi liniștise în timpul unei vizite pe front din martie/aprilie 1917 cu promisiunea (nerealizată) că vor fi răsplătiți la încheierea războiului cu pământ și cu dreptul de a vota.²⁹

Guvernul român era îngrijorat de soldații revoluționari ruși din Iași, a căror prezență reprezenta o amenințare constantă pentru monarhie. La 1 mai 1917, cu sprijinul socialiștilor locali, printre care și M. Gh. Bujor, 15.000 de soldați ruși au mărșăluit prin oraș, cerând pace, socialism și revoluție mondială. Autoritățile române n-au îndrăznit să intervină împotriva demonstrației și au fost nevoite să privească neputincios cum soldații ruși îl eliberează din arest pe Rakovski. După ce a ținut un discurs în centrul orașului în fața soldaților, în care a cerut abolirea monarhiei și crearea unei „republici sociale”, acesta a dispărut împreună cu Bujor din oraș. Ambii au călătorit spre Odesa, sub protecția soldaților ruși.

La două zile după evadarea lui Racovski, guvernul român s-a răzbunat pe socialiștii pe care a putut să pună mâna. La Iași, Siguranța l-a arestat pe cunoscutul Max Wechsler (1870–1917), socialist și unul

²⁵ M. Hausleitner, *Die nationale Frage...*, p. 280.

²⁶ Vezi Panait Zosin, *Calea unei vieți: copilăria și adolescența, tinerețea, virilitatea, maturitatea și bătrânețea*, Iași, 1935, p. VII.

²⁷ Vladimiro Muñoz, „Eugen Relgis – Libertarian Humanist”, în Vladimiro Muñoz, *The Rumanian Libertarians*, manuscris nepublicat.

²⁸ M. C. Stănescu, *Gh. M. Vasilescu*, Editura Politică, București, 1968, p. 36.

²⁹ M. Hausleitner, *Die nationale Frage...*, p. 300.

dintre organizatorii demonstrației de 1 Mai. Au urmat și alte arestări, în alte orașe. M. Hausleitner scrie: „Siguranța l-a lăsat pe cel care între timp împlinise 48 de ani să scape, împușcându-l pentru o pretinsă încercare de a fugi. În orașul Bacău au fost executați 34 de evrei; printre ei, 7 social-democrați evrei acuzați de a fi spionat pentru Forțele Centrale. La Roman, execuția a 14 evrei condamnați la moarte a putut fi împiedicată doar printr-o demonstrație de protest a unor soldați ruși.”³⁰

Rezistență, inclusiv prin organizarea unor greve, a existat și în Valea Prahovei, ocupată de trupele germane. Anarho-sindicaliștii își aveau acolo unul din bastioane și desfășurau o agitație intensă în rândul muncitorilor și al zilierilor, în ciuda represiunii constante a statului. La Câmpina, ei au înființat o „școală populară” unde se preda după principiile școlii raționale expuse de anarhistul spaniol Francisco Ferrer y Guardia (1859–1909). Se făceau, de asemenea, cursuri de alfabetizare pentru familiile de muncitori, dar și educație politică. În mod cert și datorită contribuției anarhiștilor și sindicaliștilor, muncitorimea din zona petroliferă era una dintre cele mai radicale din întreaga țară, demonstrând acest lucru în diferite ocazii.³¹

În septembrie 1917 a apărut foaia volantă a „Grupului Ilegal Prahova”, constituit în jurul lui Constantin Mănescu. „Foaia volantă avea titlul «O vizită neplăcută» și avea ca temă vizita împăratului Wilhelm al II-lea în România. Textul critica aspru politica de jaf și cucerire a militarismului german, ceea ce a determinat autoritățile de ocupație să aresteze peste o sută de suspecți. Cu toate acestea, mașinile de multiplicare ale grupului, bine ascunse, [...] nu au fost descoperite.”³²

În 1918 au avut loc greve ale muncitorilor în București, Turnu Severin și la societatea de petrol din Câmpina. Acestea erau îndreptate împotriva situației proaste a aprovizionării cu alimente a populației, precum și împotriva salariilor mici. Din nou, sindicaliștii din jurul lui Constantin Mănescu au fost implicați în acțiunile muncitorilor. Fiind o „întreprindere importantă din punct de vedere militar”, compania petrolieră se afla sub controlul direct al armatei germane, care a reacționat imediat la grevă arestând 48 de muncitori greviști din chiar prima zi. Aceștia au fost ulterior condamnați la mai multe săptămâni de închisoare. Doi muncitori au fost identificați ca „lideri” ai grevei: Constantin Mănescu și încă un muncitor, rămas necunoscut. Ambii au fost predați tribunalului militar german. Nu se știe ce s-a întâmplat mai departe acolo.³³

***

În Rusia, evenimentele revoluționare i-au adus pe bolșevici la putere, iar această răsturnare de situație a avut un impact considerabil asupra desfășurării Primului Război Mondial. Puterile Centrale și România, care tocmai își pierduse aliatul rus, s-au pus de acord asupra unui tratat de pace la 9 decembrie 1917, la Focșani.

Până la urmă, generalii armatei țariste din România nu se mai puteau baza pe majoritatea soldaților „lor”. Soldați revoluționari au încercat să-l aresteze pe generalul țarist „alb” Scerbacev, comandantul forțelor armate rusești, însă au eșuat în fața rezistenței conducerii armatei române, care a dispus arestarea soldaților ruși. Acest lucru a dus, în România, la demonstrații de solidaritate ale soldaților revoluționari ruși, în timp ce în Rusia bolșevicii l-au arestat pe trimisul român. Ca urmare, au existat mai multe ciocniri între trupele române și trupele rusești staționate în România, care, în cele din urmă, au fost împinse înapoi în Basarabia. Noua situație a dus la un acord tacit între conducerile armatelor română, germană și austriacă, toți dorindu-și să împiedice o revoluție socialistă victorioasă în Rusia.

În ianuarie 1918, trupe românești și germane, odinioară dușmane, au pătruns împreună în Basarabia pentru a zdrobi revoluția. Intervenția a fost primită cu căldură de către marii proprietari de pământuri. La puțin timp de la izbucnirea revoluției, socialiștii români din Basarabia și din sudul Ucrainei au

---

³⁰ Ibidem, p. 304.

³¹ În timpul răscoalei țărănești din 1907 au fost organizate acte de sabotaj în spirit de solidaritate cu țărani răsculați, cu scopul de a împiedica livrările de petrol pentru armată și de a ține pe loc trupele.

³² M. Hausleitner, *Die nationale Frage...*, p. 319.

³³ Ibidem, p. 322.

întemeiat un „comitet de acțiune social-democrat român”. Aceștia au făcut apel la soldații români care au invadat Basarabia să „întoarcă armele împotriva propriilor opresorilor”.³⁴

Revoluția rusă i-a inspirat pe muncitorii și soldații din toată Europa și din toată lumea, care întrezăriseră posibilitatea de a realiza o transformare revoluționară a societății înspre o societate socialistă. La Odesa s-a format, la 28 decembrie 1917, „Batalionul revoluționar român”, compus din soldații care dezertaseră din armata română și câteva sute de muncitori obligați la muncă forțată în întreprinderile de armament românești mutate acolo. O mare parte din membri erau sindicaliști care dobândiseră o bogată experiență în timpul luptelor de clasă militante din orașele port, fiind foarte motivați în a realiza revoluția socială.

Unitatea de infanterie astfel înființată cuprindea 1.082 de soldați, divizați în patru companii.³⁵ Pe lângă aceasta, s-a format și o „Flotă revoluționară română”, alcătuită din vasele de război și comerciale românești staționate în Marea Neagră și confiscate de muncitorii revoluționari, vase cărora aceștia le-au dat nume noi. „Imperator Traian” a devenit „Revoluția socială”, „România” a devenit „Republica România”, „Regele Carol” s-a transformat în „Ion Roată” (după țăranul omonim din Moldova [1806–1882], care susținuse public atribuirea de pământuri țăranilor), „Dacia” a fost redenumită „1907” (după anul răscoalei țărănești), iar „Prințul Mircea” a primit numele „Eliberarea”.³⁶ Flotei revoluționare i s-au alăturat și marinari dezertori, care se răzvrătiseră împotriva ofițerilor de pe crucișătorul „Elisabeta” din micul oraș port Sulina. În noaptea din 31 decembrie spre 1 ianuarie 1918, aceștia au ridicat steagul roșu pe catarg. Unul dintre liderii răzvrătirii era sindicalistul Gheorghe Stroici, care la puțin timp după revoltă a fost ales în Sfatul militar revoluționar al batalionului din Odesa.³⁷

„Batalionul revoluționar român” lua deciziile în adunări comune generale, respectiv de companie. Batalionul a participat la mai multe lupte împotriva armatei germane și a armatei române, însă a fost în mare parte înfrânt în urma luptelor duse împotriva trupelor austriece și ucrainene, în martie 1918.³⁸ Batalionul a fost nevoit să se retragă spre orașul Odesa care, cuprins de lupte, n-a mai rezistat foarte mult în fața armatelor reacționare. Revoluționarii s-au refugiat la Feodosia, în Crimeea, unde, într-un final, unitatea s-a dizolvat.³⁹

Luptele din Ucraina și Basarabia dintre trupele „albe” reacționare, Armata roșie, care fusese între timp înființată sub comanda lui Troțki (1879–1940) și Mahnovșcina revoluționar-anarhistă (care a acționat în mare parte în Ucraina de sud) s-au prelungit până în 1921, când bolșevicii au ieșit învingători, atât asupra albilor reacționari cât și asupra revoluționarilor anarhiști.

***

Sfârșitul Primului Război Mondial a fost urmat de mișcări revoluționare în diferite țări europene. În Germania a început revoluția din noiembrie 1918, iar Imperiul Habsburgic s-a dezintegrat. La 30 octombrie 1918, soldații maghiari s-au revoltat împotriva monarhiei, iar o grevă generală a dus la proclamarea Republicii Ungare. Dar muncitorii, soldații și o parte a țăranilor doreau mai mult. Aceștia au proclamat, pe 21 martie 1919, Republica Sovietică Ungaria. În numeroase orașe puterea a fost preluată de sovietele muncitorilor și soldaților.

³⁴ M. Hausleiter, *Die nationale Frage...*, p. 309.

³⁵ Clara Cușnir-Mihailovici, *Mișcarea muncitorească din România între anii 1917-1921. Crearea P.C.R.*, Editura Politică, București, 1961, p. 141.

³⁶ Ibidem, p. 150.

³⁷ Gheorghe Stroici era muncitor în port la Galați și, înainte de a fi înrolat în armată, a fost activ în sindicatul muncitorilor transportatori, care avea un profil revoluționar. În mai 1914 a participat ca delegat din Galați la al II-lea Congres al Uniunii muncitorilor transportatori care s-a ținut la Sulina și a fost ales în conducerea congresului. Vezi *Tribuna Transporturilor*, organ al Uniunii Sindicale a Muncitorilor de Transport pe Apă și pe Uscat din România, Brăila, nr. 1-2, 1914, p. 5. În 1919 Stroici s-a întors în România și a fost arestat. A fost condamnat la 25 de ani de muncă silnică pentru acțiunile sale revoluționare și a murit în 1928 în urma muncii silnice și a detenției.

³⁸ M. Hausleitner, *Die nationale Frage...*, p. 311.

³⁹ Ibidem, p. 312.

La Arad, în Banat, s-a format o „Gardă Roșie”, care număra mai multe mii de membri slab înarmați, incluzând și militanți socialiști și reprezentanți ai populației românești.

În cadrul mișcării socialiste din Ungaria, sindicaliștii și anarhiștii au jucat un rol important, iar unii dintre ei au fost membri fondatori ai Partidului Comunist Ungar, în 1919. Odată cu revoluția din Ungaria și prăbușirea aparatului de stat anterior, guvernul român a considerat că sosise momentul oportun ca să anexeze Transilvania, asupra căreia avea pretenții. În aprilie, România a declarat „războiul de eliberare” sau „războiul pentru reîntregirea neamului” (deși Transilvania nu făcuse parte vreodată din statul român). Unitățile armatei române au ocupat din nou Transilvania.

În câteva săptămâni, pe măsură ce a înaintat, armata română a zdrobit consiliile muncitorilor și soldaților din Arad, Oradea și din alte orașe, iar în iulie 1919 se afla la porțile capitalei maghiare. În apărarea republicii sovietice, sindicatele socialiste și sindicaliștii din fabricile din Budapesta au reușit să mobilizeze 50.000 de muncitori, care însă nu au putut să oprească decât pentru scurt timp înaintarea armatei române.⁴⁰ Acest timp a fost însă suficient pentru ca un grup de comuniști maghiari, în frunte cu Béla Kun (1886–1938), liderul republicii sovietice, să negocieze un tratat secret cu guvernul francez și să fugă din țară.⁴¹

Pe 1 august 1919 a urmat ofensiva finală a armatei române, iar Budapesta a căzut. Imediat a urmat masacrul revoluționarilor. Capitala a fost astfel predată amiralului ultranaționalist și reacționar Miklós Horthy (1868–1957), care a preluat puterea în țară printr-un puci naționalist. Printre revoluționarii care au fost torturați până la moarte s-au aflat și anarhiști cunoscuți, precum Otto Korvin. Martyn Everett, care a făcut cercetări despre anarhiștii și sindicaliștii din Ungaria, susține că numărul victimelor terorii contrarevoluționare este de 30.000, dintre care 4.000 au fost executați și 9.000 au murit de foame și/sau în urma torturii din lagărele unde au fost internați.⁴²

La sfârșitul Primului Război Mondial și al campaniilor militare din Ungaria și Transilvania, aproximativ 350.000 de soldați români își pierduseră viața. Cea care a ieșit câștigată a fost însă tot clasa conducătoare din România. Câștigurile teritoriale imense din Transilvania, Banat și alipirea Basarabiei la regatul României (8 aprilie 1918) au mărit teritoriul românesc și au făcut posibilă exploatarea noilor resurse. Așa s-a născut România Mare.

Rezistența curajoasă a anarhiștilor și sindicaliștilor împotriva războiului și împotriva aspirațiilor imperialiste nu a fost suficientă pentru a le opri. Fără o acțiune comună cu țărani, care au rămas pasivi, mica mișcare muncitorească cu conștiință de clasă din România n-a putut avea o foarte mare influență. Această poziție de minoritate numerică explică, probabil, și de ce, spre deosebire de Germania și Ungaria, în România nu au existat revolte de amploare ale muncitorilor ca urmare a Revoluției din Rusia. Anarhiștii și mai ales muncitorii sindicaliști din România au făcut tot ceea ce le-a fost în putință pentru a schimba mersul lucrurilor într-o direcție pozitivă, recunoscând în același timp în spatele războiului interesele marelui capital. Lor li se potrivește foarte bine ceea ce remarca Alexander Schapiro (1882–1946), secretar al Asociației Sindicaliste Internaționale a Muncitorilor (IWA – AIT): „Diferențele profunde, dușmănia și ura națională, care separă statele și le împing să ducă războaie, oricare ar fi ele, se sfârșesc într-un singur punct. Statele și guvernele din toată lumea sunt unite, chiar foarte unite, când este vorba de a se alia împotriva dușmanului comun de clasă: proletariatul. Pentru clasa muncitoare, solidaritatea internațională nu a fost nicicând o vorbă goală. Muncitorii din toate țările au fost mereu conștienți de faptul că împărtășeau o soartă comună, aceea de a fi asupriți și exploatați. Iar aceasta i-a adus împreună, i-a făcut uniți.”⁴³

Bibliografie:

---

⁴⁰ Martyn Everett, *War and Revolution: The Hungarian Anarchist Movement in World War I and the Budapest Commune (1919)*, Kate Sharpley Library, London și Berkeley, 2006, p. 23.

⁴¹ Ibidem, p. 24.

⁴² Martyn Everett, *War and Revolution*, p. 25.

⁴³ Alexander Schapiro, secretar al IWA-AIT, în „Tactica IWA-AIT” [f.a.].

- Arhivele Naționale ale României, București, Fond Direcția Poliției și Siguranței Generale (F.D.P.S.G.), Dosar 8/1905.
- Bujor, M. Gh.: *Ștefan Gheorghiu și epoca sa*, Editura Politică, București, 1968.
- Cercul Propaganda Sindicalistă din Ploiești: „Răsboi Răsboiului”, 1912.
- Cușnir-Mihailovici, Clara: *Miscarea muncitorească din România între anii 1917-1921. Crearea P.C.R.*, Editura Politică, București, 1961.
- Everett, Martyn: *War and Revolution: The Hungarian Anarchist Movement in World War I and the Budapest Commune (1919)*, Kate Sharpley Library, London und Berkeley, 2006.
- Hausleitner, Mariana: *Die nationale Frage in der rumänischen Arbeiterbewegung vor 1924*, Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz, Berlin, 1988.
- Muñoz, Vladimiro: „Eugen Relgis – Libertarian Humanist” în: Vladimiro Muñoz: *The Rumanian Libertarians*, manuscris nepublicat.
- *Revista Ideei*, București, colecția 1900–1916.
- Schmidt, Jochen: *Populismus oder Marxismus. Zur Ideengeschichte der radikalen Intelligenz Rumäniens 1875-1915*, Tübingen, 1992.
- Stănescu, M.C.: *Gh. M. Vasilescu*, Editura Politică, București, 1968.
- *Syfo – Forschung & Bewegung*, Mitteilungsblatt des Instituts für Syndikalismusforschung, rr.1, Bremen/Lich, 2011.
- *Tribuna Transporturilor*, organ al „Uniunii Sindicale a Muncitorilor de Transport pe Apă și pe Uscaț din România”, Brăila, 1913–1914.
- Tudoran, Georgeta: „Ștefan Gheorghiu. Publicistică militantă (1906-1913)”, Editura Politică, București, 1980.
- Veith, Martin: „În memoria lui Ștefan Gheorghiu”, text disponibil pe blogul Râvna: <https://iasromania.wordpress.com/2018/03/19/in-memoria-lui-stefan-gheorghiu/>.
- – *Militant! Stefan Gheorghiu und die revolutionäre Arbeiterbewegung Rumäniens*, Verlag Edition AV, Lich, 2015.
- – *Unbeugsam – Ein Pionier des rumänischen Anarchismus – Panait Mușoiu*, Verlag Edition AV, Lich, 2013.
- Zosîn, Panait: *Calea unei vieți: copilăria și adolescența, tinerețea, virilitatea, maturitatea și bătrânețea*, Iași, 1935.

Traducere din limba germană: Arnold Schlachter
Redactare și corectură: A. Răvășel

Martin Veith (n. 1972) este muncitor, cercetător și publicist în presa anarho-sindicalistă și anarhistă. Studiile și articolele sale privesc mișcarea anarho-sindicalistă din Germania, istoria anarhismului și a sindicalismului din România, dar și mișcările împotriva războiului. A publicat în Germania două volume despre anarhiștii români și despre mișcarea muncitorească revoluționară, unul dedicat lui Panait Mușoiu și celălalt lui Ștefan Gheorghiu. Este, de asemenea, membru activ al „Institut für Syndikalismusforschung” [Institutul pentru studierea sindicalismului] și a editat revista *Bună – Zeitschrift für Befreiung & Emanzipation – nicht nur in Rumänien* (2014-2022).

Martin Veith
Război Războiului!

Agitația și rezistența anarhiștilor și sindicaliștilor împotriva Primului Război Mondial în România
2022

Varianta originală a acestui text, cu titlul „Krieg dem Krieg» – Agitation und Widerstand von Anarchisten und SyndikalistInnen gegen den Ersten Weltkrieg in Rumänien”, a apărut inițial în volumul îngrijit de Andreas W. Hohmann (ed.), *Ehern, tapfer, vergessen Die unbekannt Internationalen. AnarchistInnen & SyndikalistInnen und der Erste Weltkrieg* [Cinstită, vitează, uitată – Internaționala necunoscută. Anarhiști și anarhiste, sindicaliste și sindicaliști în Primul Război Mondial], Edition AV, Lich/Hessen, 2015 (*n. ed.*)

ro.theanarchistlibrary.org